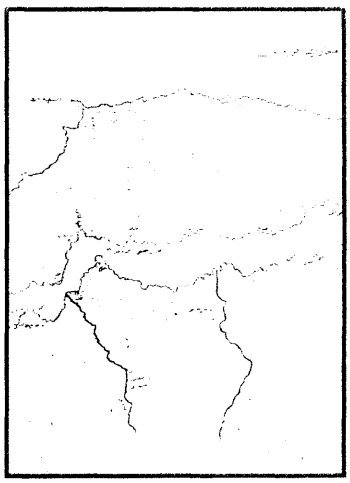

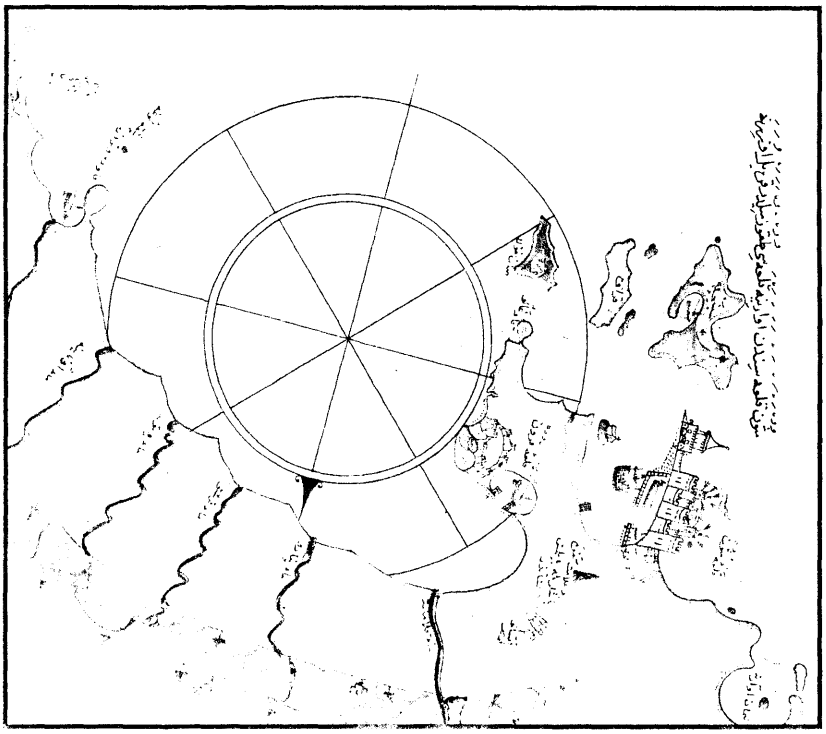
Prof.Dr. Halil İNALCIK

OSMANLI DENİZ ÜSSÜ GELİBOLU*

Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında bir yerleşim merkezi olan Gelibolu, Osmanlı döneminde bir deniz üssü ve kaptan-paşanın ikametgahıydı. İsmi Yunanca Kalliopolis, Kallioupolis veya Kallipolis'ten gelmektedir. 700/1300'lere doğru Anadolu Türkleri kendileri için bir yerleşim merkezi olarak Gelibolu ile ilgilendiklerinde, burası Bizans'ın Trakya'daki en büyük ve en iyi tahkim edilmiş kalelerinden biri ve 720/1320'lere doğru ise tüm Bizans donanması için bir üs konumundaydı. 704/1304-5 kışında Bizans hizmetindeki Katalanlar Gelibolu'ya yerleştirilmişlerdi. Liderleri Roger de Flor öldürüldüğünde Katalanlar isyan edip üssü ele geçirdiler ve tahkim ettiler. Ece Halil'in önderliğinde 500 kadar Türk, Karasi'den gelip bu Katalanlara katıldılar ve Maydos'u (Eceâbâd) ele geçirdiler. Türkler, Trakya'da Katalanlar ile birlikte yaptıkları akınlardan sonra Anadolu'ya dönmek istemişler, ancak Bizanslılar'ın saldırılarından (709/1309) dolayı iki yıl süresince Gelibolu'da konaklamak zorunda kalmışlardır. 731/1331 veya 732/1332 yılında Aydınoğlu Umur Bey, donanması ile Gelibolu'ya başarısız bir saldırı yaptı. Bu saldırı esnasında Lazgöl/Lazu (?) kalesini ele geçirmeyi ve yağmalamayı başarmıştı. Enverî bu kalenin limanda olduğunu söylerken (Düstûrnâme, ed., M. Halil [Yinanç], İst., 1928, 25-26), Lemerle, bunun civarda küçük bir kale olduğunu belirtiyor (P.Lemerle, L'émirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Paris, s. 69-70).

732/1352'de Kantakuzen'in müttefiki Osmanlılar, Süleyman Paşa komutasında Gelibolu'nun kuzeyindeki Çimpe (Tzympe, Cinbi, Umurbeylü) kalesini işgal edip Gelibolu'nun Trakya bağlantısını kestiler. Güçlü kaleler üzerindeki baskıyı sürdürmek için Osmanlılar, Yakup Ece ve Gazi Fazıl'ın kumandası altında burayı, bir uc haline getirdiler. Bizanslılar, Türklerin elindeki bu bölgeyi rüşvetle satın almaya çalıştıkları sırada 7 Safer 755 gecesi/2 Mart 1354'de meydana gelen şiddetli bir deprem Gelibolu kalesinin ve civarındaki kalelerin

* Türkçe'ye Çeviren: Selim ASLANTAŞ. Tam bibliyografya için makalenin İngilizce aslına bakınız: H. INALCIK, 'Gelibolu', Encyclopaedia of Islam,

surlarının yıkılmasına sebep oldu. Osmanlılar, hemen Gelibolu'yu ve duvarları yıkılmış olan diğer kaleleri işgal ettiler. Süleyman Paşa, kaleyi tamir ettirip Anadolu'dan getirilen Türkleri Gelibolu'da iskân etmeye başladı. Gelibolu'nun işgali, Osmanlıların Avrupa'da yerleşip kalmalarını mümkün hale getirdi. Süleyman Paşa, Gelibolu'yu Trakya'daki fetihler için bir üs olarak kullandı ve Gelibolu, Rumeli'deki ilk Paşa Sancağı merkezi oldu. Süleyman Paşa'nın 758/1357'de ölümünden sonra Şehzade Murad (daha sonra 1362'de Sultan I. Murad) Lalası Şahin ile birlikte onun yerine geçti. Tahrir kayıtları, onun Gelibolu'daki sarayından bahsetmektedir (BOA Tapu def. No.67, s.428). 15 Zilhicce 767/23 Ağustos 1366'da Savoy Dükü VI. Amadeo bir Haçlı donanması ile birlikte Gelibolu'ya saldırarak ele geçirdi ve Haçlılar, Gelibolu'yu 15 Şevval 768/14 Haziran 1367'de Bizanslılar'a teslim ettiler. 773/1371 yazında, N. Cydones, Gelibolu'nun geri verilmemesini ısrarla söylüyordu. Fakat sonuçta, Osmanlı yardımıyla Bizans tahtını ele geçiren IV. Andronikus, sultanın baskısına boyun eğdi ve Osmanlılar 14 Rebi'ül-ahir 778/ 3 Eylül 1376'da kaleyi geri aldılar.

I. Murad'ın (1362-1389) saltanatı süresince Gelibolu Osmanlı orduları için her zaman bir geçiş noktası oldu. Ayrıca Osmanlı Donanması için önemli bir üs haline getirildi. 791/1389'da I. Murad düşmana karşı hareketi sırasında orduyu buradaki donanmanın koruyuculuğu altında Rumeli'ye geçirdi ve Yanıç Bey'i Anadolu ile olan bağlantısını korumak için Gelibolu'da bıraktı. 790/1388'de Venedik, Osmanlılara gözdağı vermek için Gelibolu açıklarına bir donanma göndermişti. Gerçekte 14 ve 15. yüzyıllar boyunca Boğaz geçişini engellemek ve Gelibolu'daki Osmanlı donanmasını yok etmek, Haçlı planlarının iki temel amacı olmuştur.

Genişlemeci siyaseti için Gelibolu'nun hayati önemini çok iyi kavrayan I. Bayezid (1389-1402), tamamen harap durumdaki hisarı yeniden inşa ettirdi ve büyük kadırgaların barınabileceği limanı güçlü bir kule ile berkitti. I. Bayezid'in gayesi Boğazı kontrol altında tutmaktı (Ducas, Türkçe çeviri, V. Mırmıroğlu, 9). 806/1403 Clavijo, Gelibolu'da büyük bir tersane ve rıhtımlar görmüş ve kalenin askeri birliklerle dolu olduğunu, limanda bir köprü bulunduğunu ve köprünün bir ucunda üç katlı bir kule bulunduğunu, bu kulenin limanı koruduğunu işaret etmiştir. 825/1422'de Gelibolu'yu ziyaret eden G. De Lannoy surların dışında "çok büyük bir şehir", sekiz kuleli bir hisar ve limanı korumak için geniş mükemmel dört köşe bir kuleden bahsediyor.

Resim 30 Piri Reis harita

Liman, deniz tarafında yapılmış bir duvarla korunmaktaydı. Bu duvarda kadırgaların limana girişi için zincirsiz küçük bir geçit vardı. 879/1475 tarihli Gelibolu tahrir defterinde "Birgoz-i Gelibolu" kulesi, kaleden ayrı zikredilmiştir. O zaman Birgoz'da 42 kişilik bir garnizon vardı. Bunlardan dokuzu timarlı ve 33'ü ulûfeli idi. Bu kulenin üst bölümleri 1920'de yıkılmıştır. 1069/1659'da Evliyâ Çelebi, Gelibolu'yu altıgen biçiminde, yontma taştan 70 (?) kulesi olan güçlü bir kale olarak tasvir ediyor (Seyahatnâme, V, 315).

Gelibolu'nun güçlü bir kale ve deniz üssü olması ve donanmanın güçlendirilmesiyle, I. Bayezid, Boğaz üzerinde tam bir kontrol kuracağını ve yabancı gemileri Gelibolu'da durdurarak onları denetlemeye ve geçiş hakkı için ücret ödemeye zorlayabileceğini düşünüyordu. Fakat Venedik, serbest geçiş hakkı için savaşma kararındaydı. Müttefiki Macaristan ile birlikte Venedik, hem deniz üssünü hem de Osmanlı donanmasını yok etmeyi planlamaktaydı (F. Thiriet, Régestes, no: 881 ve no: 896 belgeler). Aslında, Osmanlı Donanması çok güçlü sayılmazdı (17 kadırga). Bu donanma ancak Venedik donanması denizde olmadığı zaman, barındığı Gelibolu üssünden çıkabiliyor, Ege'deki ticari gemilere ve Venedik kolonilerine saldırabiliyordu. Osmanlı Donanması, I. Bayezid'in İstanbul kuşatmasında ciddi bir şekilde Venediklilerin İstanbul'a yardım getirme girişimlerinin önünü kesmiş olmasına rağmen 1399'da Mareşal Boucicaut'un Gelibolu önünden geçişine engel olamadı. Osmanlılar'ın Ankara yenilgisinden (804/1402) sonra Venedik, Gelibolu'yu ele geçirmeyi tasarladı (Thiriet, II, 1070,1078). Ancak planını tatbik edemedi. Emir Süleyman döneminde Osmanlı tehdidi devam ediyordu. O derecede ki Venedik ticari gemilerinin Boğaz'dan geçişlerinde onları korumak için yanlarında savaş gemileri göndermeye mecbur kaldı. 812/1409'da Emir Süleyman, Anadolu yakasında Lapseki'de, aslında Anadolu'daki rakiplerine karşı bir koruma tedbiri olarak düşündüğü Emir Süleyman Burkozu'nu inşa ettirdi. Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadele devam ederken, Venedik Bizans'ın Gelibolu'yu geri alma umudunu destekledi ve kendisine Boğaz'dan serbest geçiş hakkı veren Musa Çelebi ile bir anlaşma yaptı. Fakat 817/1414'de Venedik, Sultan I. Mehmed ile bu anlaşmayı yenilemeye muvaffak olamadı. Gelibolu, Venedik-Osmanlı ilişkilerinin temel anlaşmazlık konusu haline geldi. 818/1415'de Gelibolu'da üslenmiş bir Osmanlı donanması, Ege'deki Venedik kolonilerine saldırdığında, Pietro Loredano komutasındaki Venedik donanması, Gelibolu önünde göründü ve Limandan çıkan Osmanlı Donanması'nı yok etti (1 Rebi'ül-ahir 819/29 Mayıs 1416). Tarihçi Makrizî, Venediklilerin 12 gemi ele geçirdiklerini (Venedik kaynaklarına göre 14, Dukas'a göre 27) ve 4000 Müslümanın öldürüldüğünden bahsediyor (Es-sülûk li-ma'rifeti'd-düveli'l-Mülûk, MS, İst., Fatih 4380, fol., 66a). Bu başarıya rağmen Venedik, Boğaz'ın kontrolünü tam olarak ele geçirmeyi başaramadı ve ticari gemilerini koruma gereği devam etti. 822/1419 barış müzakereleri süresince Venedik her şeyden çok Gelibolu'dan serbest geçiş hakkını elde etmek ve geçiş ücretinden muaf olmak için çaba harcadı. Bizans'ın Venedik'e teslim ettiği Selanik için yapılan 826/1423-834/1430 Osmanlı Venedik savaşında, Venedik'in saldırıları temelde Gelibolu'yu hedef aldı. Venedik ticari gemileri Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti. Silvestro Mocenigo kumandasındaki Venedik donanması iç limana bir saldırı yaptı, Mocenigo köprü üzerindeki engeli yıkıp iç limana girmesine rağmen geri çekilmek zorunda kaldı. Venediklilerin gayesi Osmanlı Donanmasını bir kez daha yok etmekti. Bu dönemde II. Murad'ın emriyle Lapseki'deki Emir Süleyman Burkozu yıkıldı. Çünkü II. Murad bu kalenin düşmanlar tarafından işgal edilebileceğinden çekiniyordu.

824/1421'de II. Murad ve amcası Mustafa arasında taht için mücadele sırasında, Bizans müzakere yoluyla Gelibolu'yu geri alma umuduna kapıldı. Fakat ne II. Murad, ne de Mustafa bu önemli üssün kontrolünden vazgeçmeğe razı değildi. II. Mehmed döneminde Venedik ile 868 kışında/1463-64 uzun savaş patlak verdiğinde, Çanakkale Boğaz'ında birbiri karşısında Kilid el-bahr ve Kale-i Sultaniyye adıyla iki güçlü kale ve bir tersane

inşa edildi. Ayrıca, İstanbul'da, Kadırga Limanı'nda bir tersane yapıldı. Bununla beraber 921/1515'de Haliç'de büyük bir üs ve tersane inşa edilinceye kadar Gelibolu, İmparatorluğun başlıca limanı ve deniz üssü olmaya devam etti. Girit savaşı sırasında (1645-1669) Venedik donanması, Çanakkale Boğazı'nı kontrol altında tutmaya çalıştı. Bunun üzerine Boğaz'da Ege girişinde karşılıklı Seddü'l-bahir ve Kum Kalesi (Hakaniyye ve Sultaniyye olarak da bilinen) yapıldı. Evliyâ Çelebi'ye göre, böylece Gelibolu eski stratejik önemini kaybetmiş ve bir iç-el haline gelmiştir.

Osmanlılar, Gelibolu'yu 1354'de ilk defa aldıklarında, üst sınıfa mensup Rum nüfusu gemi ile İstanbul'a kaçtılar. Gelibolu'yu terk etmeyenler Eski Gelibolu ve Kozludere köyü yakınındaki yerleşim yerlerinde kaldılar. 879/1474 tarihli tahrir defteri, Gelibolu Rumları'nın kürekçiyan ve zenberekçiyan olarak iki temel cemaat şeklinde organize olduklarını gösteriyor; zenberekçiyandan 35 kişilik bir grup kale, 22 kişi ise kule hizmetindeydi. Bunun ötesinde 95 Rum, gemi yapımı ve tamiri ile üssün bakımı için farklı cemaatler içinde organize edildiler. Bunlardan bazılarına günlük yevmiye ödeniyordu. Diğerleri haraç, ispençe ve avarız-i divâniyye vergilerini ödemekten muaf tutuldular. 925/1519 tarihli tahrir defteri, bu cemaatlere mensup kişilerin tamamının Müslüman olduklarını gösteriyor. Aynı deftere göre Rumlar, altı mahallede yaşıyorlardı. Haymane olarak kaydedilen 80 Rum, beş cemaatten müteşekkildi. Muhtemelen bunlar Gelibolu'ya yerleşmek için gelen göçmenlerdi.

Ele geçirildikten sonra Gelibolu, tipik bir Osmanlı şehri olarak gelişti. Farklı tarihlerdeki nüfusun durumu, tahrir defterlerine göre şöyledir;

879/1475	39 mahallede	1095 hane
924/1518	55 mahallede	1305 hane
1009/1600	58 mahalle (bunların dördü Hıristiyan, biri Yahudi)	

Her mahalle, genellikle camii yaptıran kişinin adını taşımaktaydı: Bu kişilerin çoğu askeri ya da ilmiye sınıfına mensuptular (örneğin, Hasan Paşa, Saruca Paşa, Ahmed Beğ, Hacı Dizdar, Şeyh Mehmed, Ali Fakih, Mütevelli Hoşkadem v.b.) bazısı tüccardı (Keçeci Hacı, Veled-i Kılabdancı, Hoca Hamza). Hacı Hıdır camiinin kurucusu muhtemelen Süleyman Paşa ile Rumeli'ye geçen Hacı Hıdır'dır. Evliya Çelebi'ye göre kendi zamanında iç hisarda, iki katlı 300'e yakın ev bulunmaktaydı. Şehrin surlarının dışında (temel binalar batıya doğru olmak üzere) yaklaşık yedi-sekiz yüz kadar iki katlı güzel bina mevcuttu. 19. Yüzyılın ortalarında nüfus, 12-17.000 civarındaydı.

Bir tapu defteri kaydına göre, II. Mehmed'in saltanat yıllarının sonunda belli başlı binalar şunlardı:

1.Dükkan, hamam vakıfları ile Eski Cami diye de bilinen Gazi Hüdavendigar (I. Murad) Camii

2.Emir Süleyman'ın yakını Karaca Bey Camii ve zâviyesi, adı mezar kitâbesinde Gazi Karaca diye yazılı

3.840/1436'ya kadar Rumeli beylerbeyi olan Saruca Paşa'nın ismini taşıyan Saruca Paşa Medresesi ve imâreti, Saruca Paşa'nın bu görevden alınmasından ve Gelibolu'ya sürgün edilmesinden sonra onun 847 kışına/1443 kadar Gelibolu sancak beyi olduğu görülüyor. Saruca Paşa'nın Gelibolu'daki vakfiyesinde, bir bezzazistan, bir kervansaray, 96 dükkan, bir hamam ve iki mezbaha kayıtlıdır.

4.Hâs Ahmed Bey Camii ve zâviyesi. II. Murad'ın hizmetinde bulunan Hâs Ahmed Bey'in vakfiyesi Şevval 863/Ağustos 1459 tarihlidir. Onun vakıfları arasında birkaç dükkan, arazi, Gelibolu iskelesinde bir kervansaray vardır. II. Murad'ın temlik ettiği bu mülkler, daha sonra 856/1452'de II. Mehmed ve 886/1481'de II. Bayezid tarafından mukarrernâmelerle teyid edilmiştir.

5.Balaban Paşa Medresesi vakfiyesinde ayrıca bir hamam ve dükkânlar kayıtlıdır.

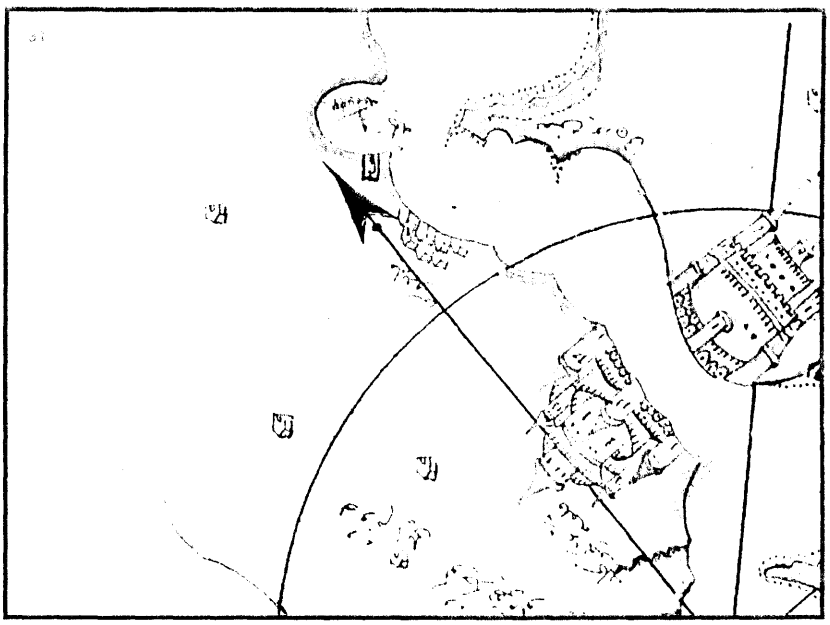
6.Güyegü (güvey-damat) Sinan Paşa zâviye ve türbesi. Sinan Paşa II.

Bayezid'in kız kardeşi Ayşe Hatun'un kocası olup, Anadolu Beylerbeyi olarak II. Bayezid'in tahta geçmesinde rol oynamıştır. 907/1501'de Rumeli Beylerbeyi olan Sinan Paşa daha sonra ölümüne kadar Gelibolu'nun idarecisi ve kapudan olmuştur. Kalıntıları bugün mevcut olan zâviyesi 896/1491 yılında inşa edilmiştir. Evliyâ'nın zamanında, Türbesi ziyaret yeriydi.

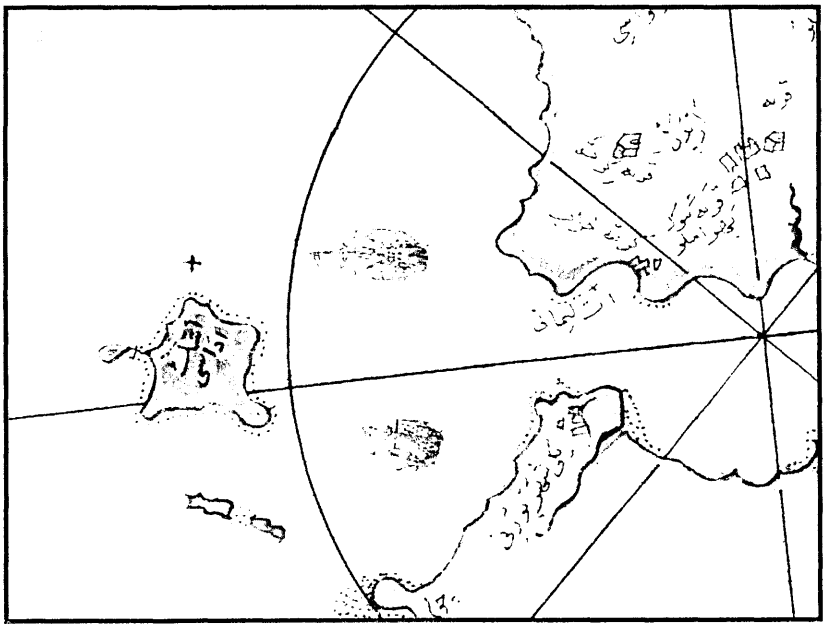
Kendi gelirleriyle ayakta duran bu ve benzeri dini kuruluşlar, hanlar, pazarlar, hamamlar ve dükkanlar, Gelibolu'nun, Osmanlı İmparatorluğu'nun başlıca şehirlerinden biri olmasını sağlamıştır. Bu gelişme, II. Murad'ın saltanatı sırasında açık bir biçimde göze çarpmakla birlikte daha sonraki dönemlerde bir ara kaptan olan Mesih Paşa, Ahmed Paşa'nın (941/1534) camileri gibi önemli eserler inşa edilmiştir. Evliyâ Çelebi, Gelibolu'dan 164 camii, tekkeleri ve zâviyeleri, 14 imâreti, 900 dükkânı ve 8 hamamı olan büyük bir şehir olarak övgü ile bahsediyor. Zâviyelerden Yazıcızade Mehmed ve Mevlevi tekkeleri meşhurdur.

Dâr'ül-mücâhidîn olarak bilinen ve nüfusunun önemli bir oranını akıncıların oluşturduğu Gelibolu, 16. Yüzyıla kadar imparatorluğun başlıca deniz üssü ve tersanesi olmaya devam etti. 879/1474 tahrir defteri, denizcilerin, 1- kadırgalar, 2- galyatalar, 3- kayıklar ve 4- at gemileri reis ve azebleri şeklinde dört cemaatten oluştuklarını gösteriyor. Her cemaat birkaç bölüğe ayrılmıştı. Kadırga cemaati 92 bölükten oluşuyordu. Birincisi, kapudanı da içeren 7 mehter ve 5 gayri-Müslim kumi (Latince comes, Rumca komis kadırga köle kürekçileri subay manasınadır, Kumiler, çoğunlukla gayri Müslim, Rum veya Cenevizlidir) içermekte idi. Bölüğe bir kapudan (reis) ve bir ser-oda başkanlık ediyordu. Diğer bölüklerin her biri benzer şekilde bir reis, bir ser-oda, bir kumi ve azeblerden meydana gelmekteydi. Azebler ve reisler Müslümandı. ("Frenk İlyas" isimli bir reis, muhtemelen dönme idi). Kadırga cemaati 1112 kişiydi; 92 bölükten oluşan bu cemaat bize, o zamanda 92 kadırganın mevcut olduğunu gösteriyor. Galyata cemaatinde 5 bölük, kayık cemaatinde 11 bölük vardı. 925/1519 tarihli defterde kadırga cemaatinde 93 bölük olduğunun ve organizasyonunun pek az bir değişime uğradığını görüyoruz. 973/1565 Malta seferi sırasında yeni bir tersanenin yapımına başlandı.

At gemileri cemaatinin 59 reisinden dokuzu civarda çiftlik sahibiydiler, kalanlar ulûfeliydi. Bunlar sadece sefer esnasında hizmet görmekteydiler. 925/1519'da daha sıkı bir şekilde devlet hizmetine girdiklerinde tamamı ulûfeli olmuşlardır. 181 hanede oturan azeblerin hizmete çağrıldıklarında şehrin kolayca gidebilecekleri mahallelerinde yaşadıkları kaydedilmiştir. Şehirde ve Maydos ve Kirte gibi Rum köylerinde, donanmaya hizmet karşılığında vergiden mûaf Hristiyan kürekçiler yaşamaktaydı.

Resim 31 Piri Reis harita

Bu denizcilerden başka kale garnizonunda görevliler vardı. 879/1475'de bunların sayısı ve durumları şu şekildedir: 56 kişiden 27'si timarlı 29'u ulûfeli idi; kulede 42 kişiden 9'u timarlı, 33 ulûfeli idi. Mancınık ya da kalenin bakımında hizmet gören Hristiyan cemaatine mensup kişilerin sayısı 60-65 kadardı.

İlk Acemi Oğlanlar Ocağı Gelibolu'da kuruldu. 16. Yüzyılda bunların sayısı 400-500 kişi olup Gelibolu ve Çardak arasındaki nakliyat işinde hizmet veriyorlardı.

Özellikle, 15. yüzyılda Gelibolu, Mihaliç-Biga-Lapseki/Çardak (Bursa yolu) üzerinden ve Rumeli arasındaki ticaret yolunun en önemli geçit noktasıydı, Floransalılar, Bursa'dan aldıkları ipeği, Gelibolu üzerinden Edirne, Foça ve Ragusa yoluyla İtalya'ya taşıyorlardı. İtalyan gemileri pamuk ve meşe mazısını Gelibolu'da yüklüyorlardı. 879/1475 defter kayıtlarında Gelibolu'daki "Frenk" ailelerinin sayısı beş iken 925/1529'da 8'e çıkmıştı. Yaklaşık aynı dönemde İstanbul'dan gelen 15 Yahudi ailesi ticaret yapmak maksadıyla Gelibolu'ya yerleşmişti. II. Mehmed devrinde Gelibolu'da Venedik ticarethaneleri faaliyetteydi.

İstanbul'un alınmasından önce Gelibolu'da Osmanlı İmparatorluğu'nun başlıca gümrüklerinden biri bulunmaktaydı. II. Mehmed devrinde Gelibolu gümrüğü mukata'ası İstanbul gümrüğüne dahildi. Eceovası'dan Tekfur Dağı'na kadar bütün limanlardan toplanan gümrük gelirleri ayrı bir vergi birimi (mukataa) idi. 880/1475'de Gelibolu gümrüğünden bir yılda yaklaşık 9000 altın düka (400.000 akça) gelmişti. Bu rakam 1009/1600'de 766.663 akça idi (o zaman 120 akça bir altun). Evliyâ Çelebi de 1069/1658-9 için yakın bir rakam (700.000 akça) vermektedir. Ancak bu dönemde limanın önemi azalmaya başlamıştır. 1100/1689'da Gelibolu'daki Fransa konsolosluğu kapandı. Gümrük vergileri İstanbul veya Gelibolu'da bütün yüklerden alınıyordu. Aynı zamanda Sancak Beyi ve Emin'e bir hediye, armağan verilmesi de âdetti. Bütün yabancı gemiler İstanbul'da kontrol edildikten sonra Akdeniz'e çıkmadan önce Gelibolu'da tekrar kontrol ediliyor ve bir icazet tezkiresi ile limandan ayrılıyorlardı. Yaklaşık 1091/1680'de bu izn-i sefine harcının tutarı 100 kuruştu (bir gümüş kuruş altının üçte ikisi). Bu harçlardan elde edilen gelir 1009/1600'de 610.000 akça kadardı. 1153/1740 tarihli Fransız kapitülasyonunun 27. Maddesi ile İstanbul'da yapılan kontrolden sonra gemilerin yeniden Gelibolu'da kontrol edilme mecburiyeti kaldırıldı.

Gelibolu aynı zamanda Rumeli ve Anadolu arasındaki trafiğin başlıca kontrol noktalarından biriydi. Bir yolcu seyahat gayesini içeren ve kadının onayladığı tezkireyi almadan ve bunu Gelibolu'daki idarecilere göstermeden bir yere

Resim 32 Piri Reis harita

gidemezdi. Rumeli'den Anadolu'ya geçirilen savaş esirlerinden alınan pencik resmi, Gelibolu'daki pencik emini tarafından toplanıyordu. Gelibolu ayrıca köle ticaretinin bir merkeziydi. Burada, Rumeli'den Anadolu'ya geçirilen koyun ve keçilerden her bir baş için dört akça alınıyordu. Bu vergi 1009/1600'de 66.499 akça gelir getirmişti. Her bin baş koyun için ayrıca sancak beyinin hâssı olarak 80 akçalık ek bir vergi alınmaktaydı.

Gelibolu'da gerçekleşen ihracatın başlıca kalemlerini buğday, pamuk, balık, şarap, rakı, ok, yay ile yelken ve halat gibi denizcilik malzemeleri oluşturmaktaydı. 1009/1600'de Sancak Beyi'nin hâssına ait vergilerin 15.500 akçası ihtisâb, 12.000'i niyâbet ve 3.500'ü şem'hâne (mumhane) gelirlerinden toplanmıştır.

940/1533'e kadar Gelibolu, Rumeli beylerbeyliğine ait bir sancak merkeziydi. Donanma komutanı olan Gelibolu sancak beyi diğer sancak beyleri arasında özel bir yere sahipti; onun hâssı beylerbeyinin hâssına yaklaşmaktaydı. Gelibolu sancak beyliği genellikle ma'zûl vezir, beylerbeyi veya beylerbeyi payeli paşalara veriliyordu. 940/1533'de Barbaros Hayreddin Paşa hem Cezâyir beylerbeyi hem de kapudan paşa olarak atandığında, Gelibolu bu beylerbeyiliğe dahil edildi. Daha sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefîd eyaletinin merkezi haline geldi. 1009/1600 tarihli tahrir defterine göre, sancağın nahiyeleri, Gelibolu ve Evreşe (birlikte), Lemnos, Taşoz, Malkara ve Harala (birlikte), Abri, Keşan, İpsala ve Gümülcine idi. Ayn-i Ali zamanında (1609) sancakta 14 zeamet ve 85 timar, Evliyâ Çelebi zamanında ise 6 zeamet, 122 timar vardı.

1666'da sahte Mesih Sebbatay Sevi burada hapsedildiğinde Gelibolu, Sevi'nin müritleri tarafından kutsal ziyaret yeri haline geldi.

1281/1864 tarihli yeni vilayet kanunuyla Gelibolu, Edirne Vilâyetinin bir sancağı (livâsı) haline geldi. 1287/1870 yılında Gelibolu, Şarköy, Firecik, Keşan, Malkara ve Enoz adlı altı kazaya ayrıldı. Daha sonra sancağın sınırları daraltıldı. Bu yeni yapılanmada sadece üç kaza (Keşan, Mürefte, Şarköy) Gelibolu sınırları içinde kaldı. 1960'da 12.945 nüfüslu bir ilçe durumundaydı.